

גדה מה

משה שווערד

1. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן סג

ענף ב והנה בטעם שיטת רש"י שכל הנשים אסורות יש ב' שיטות. הר"י בתוס' כתובות דף ל"ט סובר שהוא מטעם דכיון דהמוך הוא במעיה בעת התשמיש הוי כמשמש על העצים ועל האבנים ולכן ל"ד למשמש קטנה ואילונית זהו דרך תשמיש. ולפ"ז הוי האיסור בדידה. וכן פי' הרא"ש שהובא בשט"מ כתובות והריטב"א ביבמות ומ"מ התירו במקום סכנה. ולכאורה תמוה מאד לפ"ז איך שייך להתיר זה במקום סכנה להתעבר הא יכול לגמרי שלא לבעול ולא יהיה סכנה ול"ד לכל האיסורין שנידחין מפני הסכנה שכבר ישנה הסכנה וכשיעבור על האיסור אפשר שיסלק הסכנה אבל הכא הא ליכא סכנה כשלא יעשה כלום וא"כ איך נתיר לו לשמש במוך שהוא כעל עצים ואבנים ולעבור על איסור הוצאת זרע לבטלה. ופשוט שזהו טעם ר"ת ביבמות שסובר דבמוך בשעת תשמיש אסורות אף השלש נשים אף לר"מ כיון דהוא כמטיל על עצים ואבנים ואין שייך להתיר משום סכנת עיבור כיון דליכא סכנה כשלא ישמש כלל. וגם בזה תמה אני על החת"ס שכתב שר"ת לחומר איסור השחתה לא סבירא ליה שיתיר ר"מ אף במקום סכנה עיי"ש שזה אינו טעם כלל דמה לנו לענין סכנה אם הוא איסורא רבא או זוטא והא גם שבת דאיסור סקילה הותר בפ"נ ולמה לא אמר טעם הנכון שהוא כדבארתי מחמת שליכא סכנה כלל אם לא יבעול ואין שייך כלל להתיר. אבל הוא קשה טובא על רש"י לשיטת הר"י והרא"ש והריטב"א יבמות. ופלא שלא הקשו קושיא חמורה זו.

והנכון לע"ד דהנה קושיא זו הוא עוד יותר תימה על ר' אליעזר דמחמיר מאד באיסור הוצאת זרע לבטלה בנדה דף י"ג וחש לזה טובא יותר מחכמים דאמר כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם ולא חש אף ללעז בניו ומ"מ סובר ביבמות דף ל"ד שכל כ"ד חדש דש מבפנים זורה מבחוץ אף שהוצאת זרע לבטלה ממש הוא לכו"ע ואמאי נהי שסובר כר"מ שצריך לחוש לעיבור שהוא סכנה להולד מ"מ איך מתיר להוציא זרע לבטלה מחמת זה הא כשלא יבעול כלל ודאי ליכא סכנה. וזה קשה לכו"ע אף לר"ת ואף להשיטה השניה בדעת רש"י.

ולכן מוכרחין לומר דבר חדש דיסבור ר' אליעזר דזרע לבטלה שאסור אין פירושו לבטלה מהולדה שהוא בכל אופן שאי אפשר להוליד בהוצאה כזו אלא פירושו לבטלה ממש בלא צורך אבל ביש צורך כגון למצות עונה אף שא"א להוליד בהוצאה כזו לא הוי זה לבטלה ומותר. ולפ"ז ניחא בפשיטות מה שמותר לשמש עם עקרה ואילונית דכיון שחייב בעונה ולשמח אשתו הוי זה לצורך ואין כאן שום איסור. והאירו עיני בראותי מפורש טעם זה בריטב"א כתובות בטעם ראשון על מה דבקטנה אן מעוברת או עקרה וזקנה לא חשיב השחתת זרע משום מצות עונה עיי"ש שלכאורה הם דברים תמוהין מאד דכי מצות עונה דוחה שום איסור. אבל ברור שכוונתו כדבארתי שמשום מצות עונה לא הוי לבטלה וליכא איסור כלל. ולכן סובר ר"א שכיון שיש סכנה במינקת כשיבעול ביאה הראויה להוליד מותר מחמת מצות עונה לדוש מבפנים ולזרות מבחוץ ולא הוי לבטלה כיון שהוא לצורך עונה ושמחת אשתו. ורק בשאר נשים אסור משום דכיון דיכול לבעול ביאה הראויה להוליד הויא הזריה בחוץ לבטלה ואסור אבל כל כ"ד חדש שיש חשש סכנה ואינו יכול לקיים מצות עונה אם לא שזורה בחוץ הוי זה לצורך ולא לבטלה ומותר בעצם לא מצד דחיה ולכן אף שכשלא יבעול כלל ליכא סכנה מותר לר"א אף שמחמיר הרבה באיסור זרע לבטלה.

2. חתם סופר מסכת גדה דף מה עמוד א

אב"א אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם צ"ל מה שינוי' הוא זה. וי"ל דהנה ע"פ טבע דישראל טבעם מחומם טפי משום דדייגי במצות מבטן ומלידה והריון ואפ"ה לא יתחמם הגוף כל צרכו לקבל הריון עד י"ב שנה מכ"ש בדידהו דמצוננות טפי ע"י לעיל ל"ד ע"ב אלא דמה שנוגע בענין זימה וכה"ג זורו רשעים מרחם ומתחממי טובא שלא בדרך הטבע ומקבל הריון מהר. וידוע כי מטבע הסוס להיות שטוף בזימה וטבע החמור להיות מצונן מאד ומרוחק מתשמיש ע"כ אחז"ל חמורה שתבעה כו' וזהו שאמר הפסוק אע"פ שבשר חמורים בשרן מצונן כחמור מפני דלא דייגי במצות מ"מ זרמת סוסים זרמתם משום שהם שטופי זמה והוה שפיר תי' למה שהקשה:

3. ספר שערים מצויינים בהלכה

ומשמע מכאן דטבע של נכרים הוא משונה. ועי' בחי' חת"ס (ע"ז לא: ד"ה איירי) שתמה, היאך סומכין על רופאים נכרים שלומדים חכמתם מגופים של הנכרים לענין ישראל, דשאני נכרים דחביל גופיהו בשקצים ורמשים [ועי' ברבינו שם ד"ה איירי דאכלי, ולעיל לו: ד"ה כיון דאכלין. והנה בגמ' כאן משמע דטבעם משונה בלא טעם שאוכלין שקצים ורמשים, וכתב בטל תורה דהכא מיירי רק לענין גדלות, דמקטנותם הם

כגדולים, כי בשר חמורים בשרם, כענין שאמרו בגמ' (ב"ק סה:) שור בן יומו קרוי שור. ואפשר שמכאן מקור לדברי הרמב"ם (מלכים פ"ט ה"ו) דבן נח נהרג על הזכור אפילו הוא קטן, וכתב הכס"מ דהיינו אפילו על פחות מבן תשע, וצ"ע מהיכא מפיק לה, ואולי למדו מכאן. וכ"כ במנ"ח (מצוה קצ"ה) דקטן בן נח שבא על אמו או על שאר

4. חידושי הרישב"א מסכת נדה דף מה עמוד א

ואיבעית אימא אשר פיהם דבר שוא וכו'. וק"ל ודקארי מאי קארי לה, [1] וי"ל דקס"ד דבמילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרא לגברא רבה כרבי, [2] ועוד דכיון דשתיק לה רבי משמע דהימנה, והשתא פרקינן דלא חש לה שכבר ידוע אשר פיהם דבר שוא.

5. ערוך לנר מסכת נדה דף מה עמוד א

בגמרא הלכה למשה מסיני. קשה קצת דזה ודאי אם שיעור דג' שנים וי"א בנקבה הוי הל"מ גם שיעור דתשע שנים וי"א לזכר הוא הל"מ וכן כתב בפ"י בשו"ת הראש כלל ט"ז ע"ש וא"כ איך אמרינן בסנהדרין (סט ב) לא נחלקו אלא בבן שמנה דב"ש סברי גמרינן מדורות הראשונים וב"ה סברי לא גמרינן ע"ש ואם השיעור הל"מ היאך שייד למילף מדורות הראשונים נגד הל"מ ודוחק לומר דב"ש וב"ה בהכי פליגי אם השיעור הזה הוא הל"מ ועוד דמלשון לא גמרינן מדורות הראשונים דב"ה משמע דרק מפני שמאז ועד עתה נשתנו הטבעיות ולמה לא אמרו בפשטות שיעור תשע שנים וי"א הוא הל"מ וצ"ע:

6. מהר"ץ חיות מסכת נדה דף מה עמוד א

גמרא לתינוק שטמנו לו אצבעו בדבש. ג"ב משל כיוצא בזה נמצא בירושלמי פ"ד דסוטה על ענין תחלתו באונס וסופו ברצון ובמדרש רבה פ' נשא ומרומז במג"א הל' ברכות ס' ר"ד ס"ק כ'. ומ"ש כשם שכל התורה כלה הלכה למשה מסיני כך פחותה מבת ג' שנים אין ביאתה ביאה הל"מ. ומכאן ראייה לשיטת הרא"ש בתשובה כלל טו"ב דשיעורין שבבן ושבת ג"כ בכלל הלכות המסורות מסיני ועי' לעיל (לב ע"א ושם ע"ב) אמרו דבת ג' ויום אחד שתטמא בביאה וכן בן ט' שנה ויום אחד הלכתא נינהו. ועי' שו"ת חות יאיר ס' קצ"ב שהאריך בזה:

7. ערוך לנר מסכת נדה דף מה עמוד א

בגמרא לחדד בה את התלמידים. י"ל מה חדוד הי' בזה שידעו הדין דהל"מ הוא ועוד י"ל דאכתי יקשה על ר"ע איך משום לחדד התלמידים הוציא הוראה שקר מפיו ויש לבאר דר"ע באמת לא היתה כוונתו להחליט לה שפסולה לכהונה שאם זה כוונתו הי' אומר לה בקיצור פסולה את לכהונה ולמה הוסיף אם כן אבל הי' כוונתו מפני שראה דעתה שחשבה שמה שהכשירה בתחלה הי' מפני שאינה טועמת טעם ביאה ולכן אמר אם כן פי' אם כן כדעתך פסולה את לכהונה אבל אינו כן כדעתך שלא מפני שאינה טועמת טעם ביאה כשרה נבעלה פחותה משלש שנים אלא שכן הל"מ ואמר בלשון זה דלשתמע בתרי אפי' לחדד התלמידים לראות אם ירגישו בזה שעל כרחך אין כוונתו לפוסלה באמת:

8. ספר חכמת בצלאל

דף מה. א גמרא: א"ל כשם שכל התורה הלכה למשה מסיני, כך פחותה מבת שלש שנים כשרה לכהונה הל"מ. לכאורה לשון זה קשה לפרשו דמה זה אומרם דכל התורה הל"מ הלא רובי תורות נכתבו או נדרשו מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, חולת מה שלא נכתב או לא נדרש בדרשת חז"ל אמרו שהוא הל"מ? ויראה לפרש בזה עפ"מ הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות לסדר זרעים, יעושה שהקשה לפי מה שביאר שם באריכות שכל פירושי המקראות לרז"ל הם הל"מ, א"כ איך יתכן שאמרו חז"ל על דברים רבים שהם הל"מ, והלא כן תורה שבעל פה מהל"מ היא? ותירץ הרמב"ם דמה שקראו חז"ל בכל הש"ס הל"מ, היינו דברים שאין להם רמז כלל במקרא, אבל דברים שלמדו חז"ל ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, לא קראום בשם הל"מ, אף דברור שגם הל"מ, זהו תורף דבריו שם, נקטינן מיהת מדבריו שכל התורה שבעל פה מהל"מ היא, וא"כ מדוקדק אמרם כאן כשם שכל התורה הל"מ, כנלע"ד נכון.

שוב ראיתי קרוב לזה בשו"ת חות יאיר ס' קצ"ב יעושה בדף קפ"ה ע"א, ועיין עירובין דף כ"א ע"ב תוס' ד"ה מפני מה כו', וביבמות דף ע"ז ע"ב בתוס' ד"ה הלכה כו', ובשו"ת הנ"ל האריך בזה מאד.

9. ספר שערים מצוינים בהלכה

ועי' בתשרי מהר"י אטאד (ח"א ס' קצח) דאין ספק דכל הל"מ נרמזים בתורה, אלא שקצתם גילו לנו חז"ל איך רמזה תורה עליהם, ואת שאינם גלויים לנו טעם ידוע מסוד ה' ליראיו וכו'. ועי' בגמ' סוטה (ה.).

ועי' במנ"ח (מצוה קצ-ח) דלפי מש"כ בתשו' הרא"ש, י"ל הא דמבואר ברמב"ם (מלכים פ"ט ה"ט וה"י) דהשיעורין לישראל נאמרו ולא לבני נח, א"כ כאן נמי אם קטן בן נח בא על אמו או על שאר עריות והוא פחות מבן ט' שנים או שהיא פחותה מבת ג' חייב עליה מיתה, ולא שייך בבן נח רק אם הוא בר דעת וכו'. וכ"כ בתשו' חת"ס (י"ד סי' שיד) דבבן נח שיעור קטנות וגדלות שלו תלוי אם הוא בן דעת. וכזה ניחא מש"כ הרמב"ם (איס"ב פ"ט ה"ו) דבן נהרג על הזכר אפילו הוא קטן, וכתב הכס"מ דנראה מדבריו דאפילו על פחות מבן ט' נהרג, והניח בצ"ע מאין יצא לו להרמב"ם דין זה, די"ל דכל השיעורין הללו אינם לבן נח. ועי"ש מש"כ ברדב"ז ובקרית ספר [ומ"מ צ"ע אמאי לא כתב הרמב"ם דין זה גבי עריות לפני זה, דאפילו בפחות מבן ט' ופחותה מבת ג' נהרגין]. ועי' בתשו' מהר"י אסאד (י"ד סי' א) ובשו"ת חלקת יואב (או"ח סי' א). וע"ע מש"כ לעיל (ד"ה איבעית - ומשמע).

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

ואף רע"ק לא אמר אלא לחדד התלמידים. כתב המפרש במס' נזיר (נט: ד"ה אמר) שמזה ילמדו התלמידים שישאל כל צרכיו מרבו, ואפי' יודע שאין בדבריו כלום ושאר חבריו ילעגו עליו. וכתבנו שם לפרש שהוא חושב שמא אין בדבריו כלום ואפ"ה ישאל, דאולי ישיב לו רבו תשובה הגונה יותר ממה שהוא חושב. ועי' ברמב"ם (ת"ת פ"ד ה"ו) שכתב בזה"ל, ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו וכו' כדי לחדדן וכו', ועי"ש בהגה"מ וכס"מ שכ"ה בכמ"ק בגמ' ורבה לחדודי לאביי קא מכוין, וע"ע ברמב"ם (שם פ"ה ה"ג) שהתלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו כו' תלמיד קטן מחדד הרב עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה.

כתב הפנ"י (הקדמה) דענין לחדודי הוא דעביד היינו קודם דפתח בשמעתיה, אבל לבתר דפתח הרי יתיב באימתא, וקא מגמיר להו אגמורי לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא וכו'.

11. ספר איזהו מקומן

שבא על יבמתו קנאה:

ומישיבים לשון הגמ' שם. וכן נקט בפסקי הרשב"ץ דקנאה מדבריהם, וכן דעת התוס' רי"ד כאן, והרשב"א בקידושין שם. והרמב"ן והר"ן בסוגיין סברי כשיטת רש"י דקנאה לגמרי מדאורייתא, וכיארזו הא ד"עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול" דהיינו שגרעו כח ביאתו ועשאוהו כמאמר גרדא. והמגיד משנה (חלילה ויגוס ה. ס.) הביא דברי הרמב"ן, והוסיף דמ"מ אינה נעשית כאשר איש להתחייב עליה כדמעטינן בקידושין "איש פרט לאשת קטן". ודין זה דייק האליהו רבא במשניות מדלא קתני במתני' דהכא "וחייבין עליה משום אשת איש" כדקתני במשנה

א. פירש"י דזכה בנכסי אחיו, ובקידושין יט. וסנהדרין נה: פירש דקנאה ליורשה, ומבואר מדבריו בקידושין שם שהוא מדאורייתא והכי דייק לשון הגמ' שם, ולכן קנאה לכל דבר. ברם התוס' שם (ד"ס ומדאורייתא) פליגי שאינו קונה אותה אלא מדרבנן, וכלשון הברייתא שהובאה בגמ' כאן "עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול", ולא מהני ביאתו לכלום אלא לפוסלה מן האחין, עי"ש בתוס' דמפרשים

12. ספר שערים מצויינים בהלכה

אבל שיטת התוס' (קידושין שם) דביאת בן ט' קונה רק מדרבנן כדאמרינן עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול. וכ"כ בחי' הרשב"א שם [וכל זה לא הובא בתו"ט]. והסביר בשו"ת חת"ס (חור"מ סי' כא), דנהי דביאתו ביאה לגבי עריות, מ"מ אם בא על יבמתו לא קנאה מן התורה, דנהי דשכיבה מקרי לענין עריות, אבל שכיבת בעל לא מקרי, דגזירת הכתוב כן הוא. ועי' מש"כ בשו"ת עונג יו"ט (סי' קעט). ועי'

13. ספר איזהו מקומן

ואם בא על אחת מכל העריות וכו' והוא פטור - הקה"י ביבמות (סי' ל"א) חקר בטעם פטור הקטן, האם הוא משום שאינו כלל באזהרת איסורין, או שמא לעולם אזהרת התורה נאמרה לכל ישראל וקטנים בכללן, אלא שקטן אינו בדין עונשין - עי"ש שהרחיב בזה לצדד והוכיח לכאן ולכאן.

14. תלמוד בבלי מסכת תמורה דף ב עמוד ב

כיון דאמר מר: איש, מה ת"ל ככי יפליא נדר - לרבות מופלא הסמוך לאיש, דקדשו קדוש; מדאקדושי מקדיש - אמורי נמי ממיר, או דלמא כיון דלאו בר עונשין הוא - בתמורה לא מיתפיס?

15. ספר איזהו מקומן

יש לעיין האם הקדש דמופלא סמוך לאיש מהני רק בקדושת הגוף, דאי לבדק הבית לכאורה הוי כשאר דיני ממונות שאין מעשיו כלום עד שיגדיל, | אולם בחזון יחזקאל (מוספתא נדה ה. ז.) הוכיח מהתוספתא שם דה"ה דמהני בהקדש בדה"ב.

16. ספר איזהו מקומן

בת שנים עשרה שנה ויום אחד וכו' בן י"ג שנה ויום אחד נדריו קיימין - הנה הא דמופלא סמוך לאיש נדריו נבדקין היינו כשלא הביאו שערות [ובמאירי הביא דיש שמצריכין הבאת ב' שערות עם הידיעה ואין דבריהם נראין].

אך הא דבת י"ב שנה וכן י"ג שנה נדריהם קיימין איכא פלוגתא גדולה בראשונים: דדעת רוב הראשונים דהיינו שנים עם שערות ככל התורה [ובגמ' פליגי אמוראי אם הביאו שערות תוך הזמן הוה גדולים], אולם דעת הרמב"ם (מל"ס יא. ג-ד) שערות נדרים נקבעת בשנים גרידא אף בלי סימנים. [והמאירי העיר שסותר פירושו כאן בפירוש המשנה]. [ופלוגתא זו תליא גם בביאור הבעיא בגמ' לקמן אי תוך הזמן כלפני זמן או כלאחר זמן, ועי' בדברינו בגמ'.]
ובמשל"מ שם תמה על הרמב"ם שהוא נגד הסוגיא להלן מו. דפשיטא לה לענין נדרים

דאי לא אייתי ב' שערות קטן הוא [עי"ש בדברינו בגמ' ד"ה ה"ד אי דלא אייתי], ועי' בערל"ג (מו. ד"ס טו ללא) בהרחבה בישב הרמב"ם וביאור מקורו, וע"ע חזון יחזקאל (מוספמ"ט. ו. ד"ס נמוך סומן).
וראה עוד בשב שמעתתא ה' פרקים יא-יג שהרחיב בשיטות הראשונים, ושכדעת הרמב"ם כן דעת הבה"ג, וראה עוד בהרחבה בהערה 373 לריטב"א, ובביאורים בסוף הרשב"א סי' י"ט.

17. ספר בניהו בן יהוידע על גדה דף מה/ב

שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה. אע"ג דאמרו רז"ל נשים דעתן קלה, היינו אחר חטא חוה, אבל קודם החטא היה לה בינה יתירה כדי שלא תאמר לכך נתפתתי מן הנחש מפני שדעתי קלה, ואם היה לי בינה יתירה הייתי גוברת עליו ולא היה יכול לי, לכך נתן לה בתחלה בינה יתירה יותר מן האיש.

18. ספר שערין מצויינים בהלכה

שראה בה בינה יתירה ממנו, הביאו להתפתות אחריה, הא לאו הכי לא היה שומע בקולה אם היתה דעתה קלה. וצ"ע מגמ' ב"מ הנ"ל.

ובעיני כל חי מפרש, דענין זה היתה לחוה בלבד קודם שחטאה, אך אח"כ שחטאה והביאה מיתה לעולם, דעתן של נשים קלה כדי שלא יסמוך האיש על אשתו, ואדה"ר

19. ספר איזהו מקומן

מ"ט דרבי דכתיב ויבן וכו' מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש - א] הרמב"ם בפיהמ"ש כתב "ושני הנקבה לעונת נדרים פחות משני הזכר להיות חייהן קצרים מחיי האיש לרוב" עכ"ל, ותמוה למה הוצרך לטעם חרש ולא סגי ליה בטעם הגמ' - עי' ערל"ג מש"כ בזה.
ובחכמת בצלאל מכאר שכונת הרמב"ם ליתן טעם מדוע הקדים הקב"ה בינה יתירה לאשה, וע"כ כתב לפי ששנותיהן עפ"י רוב קצרות מחיי האיש.

20. חתם סופר מסכת נדה דף מה עמוד ב

בינה יתירה באשה יותר מבאיש אם הדבר כפשוטו הוא תמוה קצת ומוכחש בחוש והנ"ל בזה ע"ד שאמרו אם אין בינה אין דעת ואם אין דעת אין בינה והמובן מפשוטו הוא כי הבינה הוא העיון החרף ההולך לעיין למרחוק והוא טועה ברוב ע"ד אגב חורפא שבשתא. וע"כ צריך לזה מדה אחרת והוא הדעת ליישב הדברים בלבו ולעיין באחריתם הטובה היא אם רעה. והנה אין בינה לבעלי חיים מפני כן אינם יודעים לעשות רע ולהשכיל על דבר. אמנם בן אדם שיש לו בינה צריך להיות ממוזג בדעת ואם אין לו דעת אזי בינה שלו כסילות הומי' וסכלות (חשוב) [תשוב] וע"כ אחז"ל כל ת"ח שאין בו דע"ה דייקא אלא כולו בינה לא מיבעיא שבהמה בחייה טובה הימנו דנהי דבינה אין לבהמה מ"מ יש לה חכמה בשלה כידוע מכמה חכמות לבעלי חיים ואם כן [פשיטא] שהבהמה טובה הימנו אלא אפי' נבילה שגם חכמה משוללת גם היא טובה הימנו והנה נדרים המה סייג לפרישות וכל העלול ומכור לתאותו צריך נדרים לעשות סייג לפרישות. ולהיות כי הנשים אין דעתם שלימה ולהדיא מרגלא בפומי' דחז"ל נשים דעתם קלות ובינה שלהם יתירא מהדעת שלהם ואינו ממוזג ע"כ צריכין סייג לפרישות יותר משום כן הקדים להם שנה לפלות נדר או נדבה כנ"ל לפרש. וכן בתינוק להיותו מתחבר בקטנותו עם רעים רבים בבית הספר ואיננו מתבודד רחוק הוא מהפרישות והוצרך לנדרים לעשות סייג לפרישות וק"ל:

21. ספר איזהו מקומן

מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש - צ"ע דמאיך כתיב דנשים דעתן קלה (שנת לג:), ועי' תוס' הרא"ש שכתב פירוש הקדים בה בינה יותר מבאיש, כלומר שאין לה יותר בינה אלא שבינה שלה קודמת לבוא בשנים מאשר האישה. וכ"ה משמעות דברי הריטב"א. וכע"ז כתב בפירוש עץ יוסף על ע"י.

22. ספר שערים מצויינים בהלכה

ופירש בחכמת בצלאל שכוונת הרמב"ם לתת טעם מדוע עשה הקב"ה שתמהר האשה דעת ותכונה קודם לאיש [ע"י בתוס' הרא"ש שהקדים בה הבינה יותר מבאיש], ועל זה פירש הרמב"ם שבחמלת הקב"ה הקדים להם הבינה יתירה, לפי ששנותיהן עפ"י הרוב, לחלישת מזגן ומאורעות הלידה, גורם להם להיות קצרים מחיי האיש, וזה מחסדי הכורא שיבינו הדעת קודם להאיש.

כתב בפיהמ"ש להרמב"ם דשנותיה של הנקבה לעונת הנדרים הוא פחות משני הזכר, להיות שחיייהם קצרים מחיי האיש ברוב [ועי' באבן עזרא אמור כדא, וע"ע בתוס' מס' כתובות (פג: ד"ה מיתה) דמיתה דאשה שכיה טפי מדאיש].

23. תורה תמימה הערות בראשית פרק ב

מח) ... וענין הבינה היתרה לכאורה לפי פשטות הלשון הוי הכונה בכמות הבינה שיש בה מעלת הבינה במדה יתרה מבאיש, אבל לפי דמשמע מענין הסוגיא הוי הכונה גם לענין קדמות הזמן. כלומר שבאשה בא כשרון הבינה קודם בזמן מאשר באיש, כי מביא דרשא זו לענין נדרים שהתינוקת בת י"ב שנה ויום אחד שנדרה נדריה קיימין, ובתינוק אין נדריו קיימין רק מבן י"ג שנה ויום אחד. ואמנם אם נחקור אחר טעם ובאור הדבר, נראה, כי שני הענינים אמת, והיינו דיש בה כשרון הבינה במדה יתרה מאשר באיש, וגם מקדמת היא להביא כשרון זה, ויתבאר ע"פ מש"כ רש"י בכתובות נ' א' בטעם הדבר שהתינוק מתחנך בתענית בשנת ה"ג והתינוקת בשנת ה"ב, משום דהתינוקת ממהרת להביא כח יען שאינה מתשת כחה בתלמוד תורה, עכ"ל. והכונה, כי בהתחזק כחות הגוף מתחזקים גם כחות הנפש, ולכן מכיון שממהרת להביא כח בגוף ממהרת להביא כח גם בנפש, דהיינו בינה ושכל, וגם חזקות הן.

ובזה תתישב היטב קושיית התוס' לרש"י בכתובות שם, שהקשו למה פירש הטעם משום שממהרת להביא כח ולא מפני שחנוך שלה קודם לענין נדרים, כמש"כ, ולפי מה שבארנו דברי רש"י מאירים, דזה גופא, כלומר, טעם קדמות החנוך הוא מטעם שפירש"י מפני התחזקות כחה, וכפי שבארנו כי בהתחזק כחות הגוף מתחזקים גם כחות הנפש, ולכן שייכה בחנוך נדרים מקודם, ודו"ק.

ופשוט הדבר דאין דרשא זו בכלל סותרת למ"ש בעלמא נשים דעתן קלות [ע' ע"ז י"ז ב'], ובמנחות ק"י א' אמרו שהבנות אין דעתן מתיישבת עליהן, יעו"ש, יען שכשרונות הבינה והדעת שונים הם, כי הדעת היא הבאה במושכל ראשון והבינה היא חריצות השכל הבאה לאחר התבוננות. ועוד יתבאר מענין זה בארוכה לפנינו אי"ה בפ' עקב בפ' ולמדתם אותם את בניכם מה שנוגע מזה עוד לדינא:

24. חידושי אגדות למהר"ל נדה דף מה עמוד ב

מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא. ענין הקליע' הזאת יש להבין שהכתוב אמר ויבן [את] הצלע. דע כי ראוי האשה לזה מה שכתוב אצלה ויבן את הצלע. כי האשה נקראת חומה כדאמרינן בפרק הבא על יבמתו (יבמות ס"ב ב') ויליף מדכתיב נקיבה תסובב גבר, כי האשה על ידה השלמת האדם, ובלא זה אין האדם שלם, וכל אשר הוא שלם דבר זה הוא חוזק שלו שהוא מגין עליו, ולא כאשר אין לו אשה ואין נקרא שהוא שלם שאז אין לו חומה. וכמו שהחומה מגינה על העיר, כך האשה מצד שהיא משלמת האיש היא מגינה עליו, והשלמה הזאת היא חומה שלו, מפני כך כתיב ויבן שכל בנין שעושה גדר וחומה. ולכך קאמר שקלעה כי הקליעה, שלא יצאו השערות הנה והנה, עד שתהיה האשה כמו גדר וחומה שהחומה גודרת עד שאין יוצא דבר, ולפיכך ויבן את הצלע שקלעה כי זה תכלית וגמר בנין שלא יצא ממנו דבר, וכאשר בנאה לגמרי בזה ראוייה שתהיה היא גם כן גדר וחומה אל אשר היא משלמת אותו וגודרת אותו והבן הדברים.

25. ספר איזהו מקומן

רב ור"ח דאמרי תרוייהו תוך זמן כלפני זמן ר' יוחנן וריב"ל דאמרי תרוייהו תוך זמן כלאחר זמן - א' בביאור פלוגתת האמוראים אי תוך. זמן כלפני או כלאחר זמן. והאם הגדלות תלויה בשנים או בשערות:

השב שמעתתא (שמעתתא ה' סו"פ י"א) נקט דמ"ד כלפני זמן ס"ל דדין גדלות תלוי בשנים יחד עם הבאת שערות [דהיינו בן י"ג והוא שיביא ב"ש], וקודם לכן אם הביא שערות אינו כלום לענין כל דיני התורה, אך מ"ד כלאחר זמן ס"ל דאין הגדלות תלויה בשנים כלל אלא בשערות בלבד, ואם הביא שערות תוך הזמן ה"ז גדול.

אולם באבי עזרי (נריס יא. א.) תמה על דבריו, דודאי לכו"ע הגדלות תלויה בשנים ובשערות, אלא דמ"ד תוך זמן כלאחר הזמן הקדים זמן השנים בשנה אחת, וס"ל דמתחילת שנת י"ג אם הביא שערות ה"ז גדול, אבל ודאי ליכא למימר דס"ל שגדלות תלויה בשערות גרידא. וע"ע בחי' רבי שמואל (יבמות ט. ג.) שגם תמה על השמעתתא - עי' בדבריו.

וראה עוד בחי' הגרי"ז (ממוס 3:) דהגר"ח נסתפק בזה אי השנים והסימנים יחד פועלים הגדלות, או הסימנים בלבד והשנים מהני רק דלא יחשבו השערות שומא. ותלה זאת במחלוקת תוס' (יבמות 3:) והרמב"ם (אישות 3. לט.) בדין בני בנינים הרי הם כסימנים, האם

אפילו בתוך הזמן או דוקא לאחר הזמן, עי"ש.

והנה יעו"י ברש"י אבות (ס. כא.) שנקט ב' מהלכים על הא דתנן 'בן י"ג למצות', ובמהלך ראשון מפרש דאינו קרוי 'איש' עד שנת י"ג, דילפינן משמעון ולוי אחי דינה, ולפי"ז לכאורה הכל תלוי בשנים [אך מ"מ ודאי בעי גם שערות כמבואר בסוגיות], וכפירוש זה נקט גם הרע"ב במשניות שם, אולם יעו"י בתוי"ט וברעק"א שם שהשיגו על פירוש זה. [ובשו"ת הרא"ש (כלל ט"ז סי' א')] נקט דשיעור י"ג שנה למצות הוא הלכה למ"ס. ומהלך שני נקט רש"י דגדלות תליא בשערות גרידא והוא הלכה למ"ס, אלא דשיעור חכמים דהבאת ב' שערות הוא בגיל י"ג שנה, עי"ש. והנה לכאורה לדברי השב שמעתתא דלעיל הוא גופה פלוגתת אמוראי אי תוך זמן כלפני או כלאחר הזמן, ולדברי הגר"ח הנ"ל הוא פלוגתת תוס' והרמב"ם, אך לדעת האבי עזרי לכו"ע בעינן שנים עם סימנים.

1. שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אורח חיים סימן ו

תשובה יעלה לזכרון ביום הזכרון לחיים טובים. כבוד אהובי האלוף והתורני כ"ש מוה' שמואל נ"י:

מכתבו קבלתי. ועל דבר שאלתו בקטן שהגיע לכלל י"ג שנים במקצת היום אם לצרפו לעשרה. לא ידעתי מה הוא מסופק והלא כבר פשט המנהג כדברי המג"א בסימן נ"ג ס"ק י"ג דתיכף כשחשכה ליל יום שנולד בו דהיינו ליל השייך לו שיהיה למחרתו אותו יום בחודש שנולד בו כבר מקרי בן י"ג ויום א' ורשאי לעבור לפני התיבה. ומ"ש מעלתו דמדברי הרמב"ם נראה דבעינן יום שלם לא ידעתי מקומו כי אף שהלחם חמודות בריש פ' יוצא דופן בתחלת דבריו רצה ג"כ לפרש דברי הרמב"ם דבעינן יום שלם הלא אח"כ בסוף כתב הוא עצמו שיש לפרש דברי הרמב"ם דלא בעינן רק י"ג שנים גמורים ולא בעינן עוד יום שלם וגמורים הוא לאפוקי דלא נימא שלשים יום בשנת י"ג חשוב שנה. ומ"ש מעלתו דמדברי רש"י בנדה דף מ"ה משמע דבעינן יום שלם לא ידעתי שם מדברי רש"י שום הכרע. ומ"ש מעלתו דבדברי רש"י ביבמות דף ל"ד מפורש להדיא דבעינן יום שלם ג"כ דבריו תמוהים דמ"ש רש"י שם דף ל"ד ע"א בד"ה ומתוך י"ג וכי' כשחשכה ר"ח של י"ג לנקבות כו' אין הכונה שחשך יום של ר"ח והגיע ליל השייך ליום שלאחריו אלא הכונה שחשכה ר"ח היינו שחשך יום של ער"ח והגיע חשכת לילה השייך לר"ח וכפסק של המג"א. ולכן אל יזוז מן המנהג: הק' יחזקאל סג"ל לנדא

2. שו"ת ב"ח (ישנות) סימן קמה

על דבר הנער שנולד בר"ח טבת ואירע בר מצוה שלו בר"ח טבת שהוא יום הראשון דיום ר"ח טבת אם מותר להתפלל ערבית בליל טבת /נראה שהמשך צריך להיות כך בשבת שהוא יום ראשון דר"ח טבת אם מותר להתפלל ערבית בליל שבת/. נראה בעיני דאע"פ דאנו נוהגין דלתפילה אינו מצטרף כי אם גדול ממש כמו שהאריך הר"י קארו ז"ל בס' נ"ה בא"ח והיינו שהוא בן י"ג שנה ויום אחד כמו שכתוב בש"ע שלו מ"מ אינו רוצה לומר יום א' ממש אלא ר"ל דבעינן י"ג שנה שלימות ומיד שהחשיך נחשב גדול ומצטרף דאין לומר דבעינן יום אחד כדי שיהא לו י"ג שנה מעל"ע עד שעה שנולד דא"כ כי קאמר תלמוד כי פליגי יוצא דופן אהא דת"ר בת ג' שנים מקודשת בביאה דברי ר"מ וח"א בת ג' שנים ויום א'. מאי בינייהו אמרי דבי ר' ינאי ערב ר"ה איכא בינייהו ור' יוחנן אמר שלשים יום בשנה חשוב שנה א"כ א"ב/ ואמאי לא קאמרי דאיכא בנייהו דל"מ במקצת היו' סגי ולרבנן בעינן מעת לעת עד שעה שנולדה. אלא בע"כ דקי' לי' לתלמוד דלא בעינן מעל"ע אפילו לרבנן וכדכתבו התוספות לשם וטעמא נ"ל דהא אנו לא בעינן אלא דלהוי ג' שנים שלימות וממילא במקצת יום א' סגי ואפי' במקצת לילה סגי ואפי' לדעת התוס' שסוברים באבילות דז' ושלשים דלא אמרה בהו מקצת יום ככולו אלא ביום ממש ולא במקצת לילה. התם שאני דבעי ספירה ז' ימים ושלשים יום הלכך לא אמרה בהו מקצת לילה ככל היום משא"כ הכא דלא בעינן יום אחד אלא כדי שיהיה לנו י"ג שלימות ולאפוקי חסרון שעות הלכך מיד במקצת לילה נתמלא שנותיו והוה גדול וזה דבר פשוט לפע"ד ...

3. שאילתות דרב אחאי גאון - שאילתא קיו

... וכן לענין עונשין לא מקרי איש אלא תינוק בן שלשה עשרה שנה ויום אחד מעת לעת

4. העמק שאלה | שאילתא קיו אות ב |

ב) לא מקרי איש כו' מעלי'ע ותינוקה צח שתיס עשרה שנה ויום א' מעלי'ע. כל"ל וכ"כ צכת"י. העיר צני כרצ מ' סייס דדעה רבינו דשני גדלות חשבינן מעלי'ע משעכ לשעי דאי ללמד דבעינן מיום ליום ולא שנת טולם, סגי צמאי דקאמר ויום אחד כלשון כמשנכ, אלא כוסף דמעלי'ע ממש צעינן. ויפכ כעיר, וכבר חקרו צזכ המג"א זכט"ז ס' כ"ג וכמל"מ כ"ה פ"צ וכגאון תומים ס' ל"ה וצני אכונכ כ' אישות פ"צ, וכולם צחדא רוקא הפו דקיי"ל דלא צעינן מעלי'ע ממש, ואילו ראו דצרי רבינו לא כוו דחו צשתי ידים, ועי' מש"כ כר"א"ש סוכדרין פ"ד סימן ו' צענין טועכ צד"מ, ואף כי יד גדולכ צפוסקיס ראשונים הכי כאשר יבואל. וכנכ פיקר כחקירכ היא צתום, ערכין ד' ל"א ד"כ מיום וז"ל צמס' נדכ פי' כר"א דדוקא צצתי ערי סומכ צעינן מעלי'ע לשעות אצל אינך דכחם דמלי למימר דאזלינן צכו צהר שנה שלהם